

RODZAJE CYKLI GOSPODARCZYCH

Mimo istnienia wielu klasyfikacji, przyjmuje się dość powszechnie, że występują trzy podstawowe rodzaje cykli koniunkturalnych: długookresowe (Kontraktiwa), średniookresowe (Juglara), krótkookresowe (Kitchina). Wśród teoretyków rozpowszechniony jest pogląd, że występowanie cykli Kitchina spowodowane jest zmianami w zapasach, Juglara – inwestowaniem w maszyny i urządzenia, a zatem w jego powstawaniu kluczową rolę pełnią wynalazki. Często do ww. cykli dodaje się cykle Kuzneta. Występują też wahania sezonowe (roczne), ale nie określa się mianem cykli koniunkturalnych takich cykli, których okres jest krótszy od jednego roku. Oprócz nich wyróżnia się szereg innych cykli: reinwestycyjne (15-20 lat), specjalne (3 lata). Według Åkermana, występuje dziewięć rodzajów cykli, w zależności od długości ich trwania: „1) zmiany sezonowe krótkie (1/2 roku), 2) zmiany sezonowe długie (roczne), 3) cykle rolnicze (dwuletnie), 4) cykle koniunkturalne krótkie (3-4 lata), 5) cykle koniunkturalne długie (ośmioletnie), 6) cykle bardzo długie (18-letnie), 7) zmiany sekularne (50-60 lat), 8) okresy nasilenia wojen (140 lat), 9) wahania długie procesów industrializacji (250 lat)”.¹

Poniżej zebrane i krótko scharakteryzowane zostaną na podstawie wielu (czasem odmiennych) materiałów, różne rodzaje wahań i cykli występujących w gospodarce, w kolejności zgodnie z długością ich trwania.

Najkrótszym znanym cyklem gospodarczym jest cykl tygodniowy. Znany jest on pod nazwą: „efekt poniedziałku” i występuje na giełdach papierów wartościowych. Dla dużej części giełd w poniedziałek odnotowano ujemne stopy zwrotu (w Japonii i Australii – we wtorek).² Niektórzy autorzy uważają jednak, że występuje jeszcze krótszy cykl dzienny, odznaczający się wzrostem kursów na ok. 0,5 godziny przed zakończeniem sesji.

Kolejny jest 28-dniowy cykl handlowy. Odkryto go w latach 30. XX w. Na rynku pszenicy. Niektórzy wiążą go z fazami księżyca. Tak, czy inaczej, można go zaobserwować na wielu rynkach, w tym giełdowych (obejmuje ok. 20-21 dni roboczych, najwyższe miesięczne stopy zwrotu są w ciągu

¹ Przyt. za: W. Rusiński, *Zarys historii gospodarczej powszechnej. Czasu nowożytnego i najnowszej (1500-1949)*, Książka i Wiedza, Warszawa 1973, s. 291.

² Zgodnie z badaniami Tarczyńskiego, 75 spośród 113 analizowanych spółek na GPW w Warszawie, wykazało najwyższe dzienne stopy zwrotu w poniedziałek. S. Majewski, *Efekt poniedziałku na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie*, [w:] D. Kopycińska (red.), *Firma-rynek-konsument: szanse i zagrożenia*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1999, s. 44-46 (materiały konferencyjne).

4 pierwszych dni miesiąca³). Na giełdzie obserwowane są również przedsięwzięte wzrosty stóp zwrotu, nawet kilkunastokrotnie wyższe, niż w statystyczny dzień powszedni.⁴

Kolejny krótki cykl ma długość poniżej roku. Wspomniany wcześniej Åkerman pisał o cyklu półrocznym. Natomiast amerykańskie Biuro Badań Towarowych (CRB) odkryło na rynkach towarowych cykle sięgające od 9 do 12 miesięcy.⁵

Następne cykle mają charakter zmian sezonowych. Jednym z takich przypadków jest „efekt stycznia”, znany na giełdach. Zgodnie z niektórymi teoriami (popularyzowanymi też w naszym kraju), w styczniu zazwyczaj odnotowuje się wzrost indeksów. Zgodnie z innymi, wyniki na koniec roku są takie, jak tendencje zaobserwowane w styczniu (jeśli wzrost w styczniu, to i w całym roku). W latach 1950-93 potwierdzone to było w 86% przypadków.⁶

Znacznie częściej wymieniane w literaturze dotyczącej cyklu koniunkturalnego (a nie dotyczących giełd) są krótkie cykle Kitchina. Odkryte zostały w 1923 r. na podstawie cykli giełdowych w latach 1890-1922 w Wielkiej Brytanii i w Stanach Zjednoczonych, a trwały ok. 41 miesięcy. Później odkryto, że na giełdzie w latach 1868-1945 dość silnie występowały tzw. cykle 4-letnie (od 40 do 53 miesięcy). Nazwą cyklu Kitchina są również nazywane wahania 2-4 letnie. Dane te potwierdza firma QInsight Group badając indeks giełdowy S&P 500 oraz indeks obligacji Lehmana (*Lehman Government / Corporate index*). Na podstawie badań z lat 1970-1996 stwierdzono, że występuje 5 faz cyklu koniunkturalnego. Są to: przyspieszenie (*acceleration*), osłabienie (*easeoff*), nurkowanie (*plunge*), ożywienie 1 i ożywienie 2 (*revival 1, 2*). Trwają one przeciętnie odpowiednio: 11,7 miesiąca, 7 miesięcy, 11,4 miesiąca, 5,7 miesiąca, 10,6 miesiąca. Cały cykl trwa więc 46,4 miesiąca (a więc ok. 3,9 roku).

Podobnej długości cykle mogą mieć charakter wyborczego cyklu koniunkturalnego (w zależności od częstotliwości wyborów). Zgodnie z niektórymi koncepcjami, po wyborach ceny na giełdach spadają, gdyż nowe władze wprowadzają w życie niepopularne decyzje. Zgodnie z teorią politycznego cyklu koniunkturalnego, są one również potrzebne do stabilizacji gospodarki nieco rozregulowanej wskutek przedwyborczego oddziaływania polityków. Na kilka miesięcy przed wyborami spodziewać się można lepszej koniunktury gospodarczej, osiąganej dla zwiększenia szans wyborczych ugrupowania rządzącego. Inflacja w krajach G-7 na 1-2 kwartały przed wyborami oraz do roku po nich – rośnie.⁷ Ok. połowy kadencji nowych władz ceny akcji

³ J. Bernstein, *Cykle giełdowe*, WIG-Press, Warszawa 1996, s. 43. Według tego autora, najważniejsze cykle giełdowe to: 9,2-letni, 3-4 letni, 48-miesięczny, 14-19-miesięczny, 50-60-dniowy, 26-32-dniowy, 19-23-dniowy i 14 dniowy. Ibidem, s. 158.

⁴ M. Pring, *Podstawy analizy technicznej*, WIG-Press, Warszawa 1998, s. 228-229.

⁵ S. Achelis, *Technical Analysis from A to Z. Cycles*, Equis International, April 2001, www.equis.com/free/taaz/cycles.html.

⁶ Ibidem.

⁷ M. Gärtner, *The election cycle in the inflation bias: evidence from the G-7 countries*, „European Journal of Political Economy”, Vol. 15 (1999), s. 705-725. Por. również: K. Piech, *Poli-*

rosną wraz z poprawą sytuacji gospodarczej, której szczyt powinien nastąpić przed wyborami. Zgodnie z obliczeniami autora opartymi na danych NBER, w Stanach Zjednoczonych w latach 1945-1980 występował cykl realnego PKB o średniej długości 5 lat.⁸ Nie miał on więc charakteru wyborczego (wybory w USA co cztery lata). Zakłócenia gospodarki przez wybory w tym bardzo rozwiniętym gospodarczo i stabilnym politycznie kraju nie były na tyle istotne, by w znaczny sposób wpłynąć na sferę realną. Inna sytuacja wystąpiła w Meksyku pod koniec 1994 r., a także w pewnej mierze w Polsce w 2001 r.

Zgodnie z wynikami analizy historii gospodarczej Stanów Zjednoczonych w latach 1800-1937 przeprowadzonej przez A.H. Hansena, występowało w tym okresie 37 cykli mniejszych o przeciętnej długości 3,5 roku, 17 cykli większych o długość 8,3 oraz cykle budowlane o okresie 17-18 lat.⁹

Występuje też szereg innych rodzajów cykli wywołanych przez szoki popytowe, np. rolne (np. 3-letni cykl produkcji trzody chlewnej, zwany też cyklem świńskim, 2-letni cykl produkcji bawełny amerykańskiej, 5-letni cykl produkcji bydła w Holandii, 16-letni cykl kawy),¹⁰ naftowe i innych surowców naturalnych, nierównowagi handlowej, dostaw samolotów¹¹ i wiele innych.

Następnym pod względem długości trwania jest średniookresowy cykl Juglara. Różnie w literaturze podawany jest czas jego trwania.¹² Zgodnie z oryginałem, miał on długość 9,2 roku. Cykl 9-letni występował w latach 1840-1940. Jest on związany z popytem na dobra trwałe. W trakcie ekspansji rośnie popyt przedsiębiorstw na maszyny i wyposażenie, co pociąga wzrost zyskowności i podaży kapitału. Kiedy popyt na dobra zostanie zaspokojony, spada popyt na dobra, producenci zmuszeni są zmniejszyć produkcję, a zapasy rosną dotąd, aż znajdzie się na nie popyt.

Wyniki obliczeń autora pokazały, że cykl ten występuje również w przypadku kryzysów o charakterze światowym (w przypadku narodowych mogą być one częstsze lub rzadsze). Występowały one w całym XIX i XX wieku regularnie średnio właśnie co ok. 9-10 lat.¹³

tyczny cykl koniunkturalny w państwach o rozwiniętej demokracji, referat na konferencję naukową pt. „Transformacja systemowa w Polsce – oceny i perspektywy”, Krynica Górská, 11-14 czerwca 2000.

⁸ K. Piech, *Kryzysy gospodarcze świata i polityka gospodarcza w latach 1945-75*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH” z. 15/2000, s. 175.

⁹ A. H. Hansen, *Fiscal Policy and Business Cycles*, New York 1941, s. 18 i nast.; przyt za: B. Polaszkiwicz, *Podstawowe prawidłowości cyklicznego rozwoju gospodarki kapitalistycznej*, PWN, Warszawa 1989, s. 84-85.

¹⁰ Z. Kowalczyk, *Wahania koniunkturalne w gospodarce kapitalistycznej*, [w:] Z. Kowalczyk (red.), *Koniunktura gospodarcza*, PWE, Warszawa 1982, s. 50.

¹¹ Produkcja samolotów cechuje się fluktuacjami, ze względu na zmiany popytu na nie, wywołane zmianami koniunktury gospodarczej. Długość okresu wynosiła 18-24 miesiące na początku lat 80. i wzrosła do 5 lat na początku lat 90. *International Airlines*, Swiss Bank Corporation, London, Spring 1995, s. 16.

¹² W określeniu długości cyklu Juglara spotyka się różne wartości nawet u tego samego autora (7-10 lat, 5-7 lat). Por. S. Borowicz, *Wahania cykliczne w gospodarce*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999, s. 18, 39.

¹³ K. Piech, *Światowe kryzysy gospodarcze końca XX wieku*, Katedra Polityki Gospodarczej SGH, Warszawa 1999 (badania własne – materiały niepublikowane). Wyjątkiem była dekada

Analitycy rynków finansowych zauważyli istnienie cyklu 10-letniego. Jego długość może się wahać od 8 do 12 lat. Uważa się, że występują one na rynkach giełdowych i że nie występują na nich często cykle Juglara, o podobnej długości.

Innym rodzajem cyklu jest nieco dłuższy cykl Kuzneta (laureat Nagrody Nobla). Powstał on na podstawie badań rynku nieruchomości i trwał od 16,5 do 18 lat (dokładniej 18,33 roku; lecz zgodnie z niektórymi źródłami: od 15 nawet do 25 lat). Związane one były z wahaniami stopy wzrostu ludności oraz procesów migracyjnych (były one determinowane przez zjawiska gospodarcze). Cykl ten (nazywany czasem reinwestycyjnym) dotyczy też środków transportu.

Cykłami uznawanymi często za najdłuższe są cykle Kondratiewa.¹⁴ Mają one długość od 45 do 60 lat (często też podaje się 54 lata). Główną ich przyczyną są innowacje (wg Schumpetera), ale też wojny, odkrycia złota, migracje, zmiany demograficzne i technologiczne. Mimo, że w Stanach Zjednoczonych zaobserwowano trzy takie pełne cykle, E.H. Phelps Brown i S. Hopkins z London School of Economics zaobserwowali występowanie cyklu cenowego w Wielkiej Brytanii o długości od 50 do 52 lat w okresie 1271-1954. Ten sam cykl zaobserwowano w przypadku stóp procentowych w latach 1815-1925.¹⁵

Dość dyskusyjną kwestią jest występowanie trendów. Niektórzy ekonomiści uznają bowiem, że występują trendy sekularne, które są bardzo długie (60-100 lat). Niektórzy datują ich powstanie na już 1470 r. Przy występowaniu takiej długości cykli można stwierdzić, zgodnie ze sformułowaną przez Estey'a tezą, że każdy trend może być odcinkiem dłuższego cyklu i trend taki zawsze może ulec odwróceniu.¹⁶ Mimo tego, zazwyczaj jednak koncentrując się na danym okresie czasu, zakłada się występowanie trendu i fluktuacji wokół niego.

Zaznaczyć należy, że po drugiej wojnie światowej odnotowuje się wydłużenie cykli koniunkturalnych, zarówno średniej długości, jak i Juglara. Bardzo groźna jest sytuacja, kiedy dna kilku cykli o różnej długości nakładają się na siebie. Potęguje to negatywne efekty gospodarcze. W przewidywaniu zmian sfery realnej pomagają obserwacje rynków giełdowych. Bardzo szybko reagują one na wszelkie informacje gospodarcze i na ich podstawie można wyciągać wnioski co do przyszłego rozwoju kraju.

Z przeprowadzonej powyżej syntezy wynika, że występuje ogromna różnorodność zjawisk występujących cyklicznie w gospodarce. Dotyczy to również wieku krajów. Autor wyróżnia cztery rodzaje cykli koniunkturalnych z punktu widzenia ich zasięgu geograficznego: światowy, regionalny, międzynarodowy, krajowy (narodowy).

lat 90., kiedy to doszło do wydłużenia cyklu.

¹⁴ Czasami mówi się, że długookresowe cykle odkryte zostały przez W.H. Beveridge'a (1879-1963), który badał ceny pszenicy od XVI wieku. Swoje wyniki badań opublikował 3 lata przed Kondratiewem.

¹⁵ M. Pring, op. cit., s. 212.

¹⁶ J. A. Estey, *Cykle koniunkturalne*, PWG, Warszawa 1959, s. 26.

Cykl światowy, którego występowanie od lat budzi dość duże kontrowersje (aczkolwiek taka nazwa funkcjonuje w literaturze), przejawiał się pierwotnie jako wahania w światowej produkcji przemysłowej, a następnie w produkcji krajowym brutto, a ostatnio w *output gap*. Wahaniom tym towarzyszą często zmiany poziomu cen, rozmiarów handlu międzynarodowego. Zauważyć należy, że określenie cyklu światowego najczęściej dotyczy najbardziej rozwiniętych gospodarek świata. Oznacza to, że występujące w literaturze pojęcie światowego cyklu koniunkturalnego odnosi się często nie do wszystkich (czy nawet znaczącej większości) gospodarek świata, ale raczej do tych najbardziej rozwiniętych, mających olbrzymi udział w światowym PKB i rozpatruje się ich wagę w światowych stosunkach gospodarczych. Cykl taki powinien być raczej więc określany jako międzynarodowy. Pojęciem takim opisywałbym natomiast występowanie takiego cyklu koniunkturalnego, który wykazuje dużą synchronizację cykli poszczególnych państw powiązanych ze sobą, ale tworzących inną grupę niż region geograficzny. Mogą być to np. dwa państwa blisko położone od siebie, nie tworzące regionu (np. Niemcy i Austria¹⁷), albo kilka krajów położonych w różnych częściach świata, nie mających większych bezpośrednich powiązań gospodarczych (np. Meksyk i Argentyna¹⁸).

Regionalny cykl koniunkturalny obejmuje grupę krajów, które są ze sobą powiązane gospodarczo. Mogą one tworzyć regionalne ugrupowania integracyjne w różnych częściach świata (np. Unia Europejska, NAFTA, MERCOSUR i in.).

Narodowy cykl koniunkturalny obejmuje tylko jeden kraj. Głównym czynnikiem identyfikującym go jest PKB, ale dochodzi do tego często produkcja przemysłowa, bezrobocie. Gdyby nie istniały żadne powiązania między krajami, każdy z nich rozwijałby się niezależnie i nie byłoby żadnych zjawisk cyklicznych o charakterze ponadnarodowym. Jednak tak nie jest i przynajmniej od dwóch wieków można mówić o generalnej tendencji do pogłębiania się współzależności gospodarczej państw (natężenie tego zjawiska zmienia się w czasie). Jednym z jej przejawów jest występowanie ponadnarodowych, a więc regionalnych cykli koniunkturalnych.

Jak więc widać, duża część procesów gospodarczych, w tym również rozwój gospodarczy krajów, poddawana jest fluktuacjom. Okres ich trwania może być zróżnicowany: od kilku dni do kilkudziesięciu lat. Wykrycie prawidłowości może być trudne; jednak powszechna akceptacja ich występowania daje duże prawdopodobieństwo ponownego ich zaistnienia w przyszłości. Z tego punktu widzenia uzasadnione jest prowadzenie polityki stabilizacyjnej, a antykrzysowej w szczególności. Niezbędne do tego jest efektywne prognozowanie

¹⁷ Współczynnik korelacji liniowej pomiędzy stopami zmian realnego PKB obu krajów w latach 1970-2000 wyniósł 0,691 i była to wartość istotna statystycznie ($\alpha=0,05$), co świadczy o podobieństwie w przebiegu stów rozwoju gospodarczego tych krajów.

¹⁸ Odpowiedni współczynnik wyniósł w latach 1991-1998 0,771 i był istotny statystycznie. Kraje zostały wybrane ze względu na równoległe wystąpienie w nich kryzysu w 1995 r. (*tequila effect*).

zjawisk gospodarczych. W tym celu stosuje się szereg metod i technik modelowania cyklu koniunkturalnego oraz prognozowania występowania poszczególnych jego faz.

Bibliografia:

1. Achelis S., *Technical Analysis from A to Z. Cycles*, Equis International, April 2001.
2. Bernstein J., *Cykle giełgowe*, WIG-Press, Warszawa 1996.
3. Borowicz S., *Wahania cykliczne w gospodarce*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999.
4. Estey J. A., *Cykle koniunkturalne*, PWG, Warszawa 1959, s. 26.
5. Gärtner M., *The election cycle in the inflation bias: evidence from the G-7 countries*, „European Journal of Political Economy”, Vol. 15 (1999), s. 705-725.
6. Hansen A. H., *Fiscal Policy and Business Cycles*, New York 1941, s. 18 i nast.; przyt za: B. Polaszkiewicz, *Podstawowe prawidłowości cyklicznego rozwoju gospodarki kapitalistycznej*, PWN, Warszawa 1989.
7. *International Airlines*, Swiss Bank Corporation, London, Spring 1995, s. 16.
8. Kowalczyk Z., *Wahania koniunkturalne w gospodarce kapitalistycznej*, [w:] Kowalczyk Z. (red.), *Koniunktura gospodarcza*, PWE, Warszawa 1982, s. 50.
9. Majewski S., *Efekt poniedziałku na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie*, [w:] Kopycińska D. (red.), *Firma-rynek-konsument: szanse i zagrożenia*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1999.
10. Piech K., *Kryzysy gospodarcze świata i polityka gospodarcza w latach 1945-75*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH” z. 15/2000, s. 175.
11. Piech K., *Polityczny cykl koniunkturalny w państwach o rozwiniętej demokracji*, referat na konferencję naukową pt. „Transformacja systemowa w Polsce – oceny i perspektywy”, Krynica Górka, 11-14 czerwca 2000.
12. Piech K., *Światowe kryzysy gospodarcze końca XX wieku*, Katedra Polityki Gospodarczej SGH, Warszawa 1999 (badania własne – materiały niepublikowane).
13. Pring M., *Podstawy analizy technicznej*, WIG-Press, Warszawa 1998.
14. Rusiński W., *Zarys historii gospodarczej powszechnej. Czasu nowożytnego i najnowsze (1500-1949)*, Książka i Wiedza, Warszawa 1973.